

MAREHEMU PROF. ZACHARIA MOCHIWA - MTAALAMU NA MPENZI WA KISWAHILI

Peter C.K. Mtesigwa

1.0 Nilivyokutana naye

Nilikutana na marehemu Prof. Mochiwa kwa mara ya kwanza mwaka 1974 tulipojiunga sote kama wanafunzi wa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam kusoma shahada ya kwanza. Lakini hata kabla ya kukutana naye nilikuwa nimewahi kumsikia redioni mara kadhaa katika kipindi cha “Mbinu za Kiswahili” kilichokuwa kikiendeshwa na Radio Tanzania wakati ule. Alikuwa katika kundi la mabingwa wa Kiswahili (wenyewe tukiwaita Wazee wa Kiswahili) – kina Mzee Suleiman Hegga (aliyekuwa mwenyekiti wao), Marehemu George Mbaruku, Marehemu Abdulbari Diwan, Marehemu Salim Kibao, Marehemu Khamis Akida, Marehemu Sheikh Mohamed Ali, kina Jumanne Mayoka na wengi wengineo – walishiriki katika kipindi hicho. Nyakati fulanifulani nilikuwa pia nikimsikia akishiriki katika kipindi cha “Ngano za Ushairi” alimokuwa akitoa mchango wake katika uchambuzi wa mashairi. Baadaye alileta wazo la kuwa na kipindi chenye kuhusisha mawanda mapana zaidi ya lugha, mbali na msamiati tu, na ndipo kikaanzishwa kipindi cha “Ulimwengu wa Kiswahili” ambacho Redio Tanzania ilikianzisha na baadaye kikaendelezwa katika Televisheni ya Taifa (TBC).

Kwa vile nilikuwa mwalimu wa Kiswahili katika shule za sekondari na hatimaye vyo vya ualimu, vipindi hivi vilinivutia sana. Nilijifunza mengi na vikanisaidia katika ufundishaji wangu wa somo la Kiswahili. Kwa hiyo pasipo shaka nilijawa na furaha hatimaye nilipokutana ana kwa ana na mmoja wa Wazee wa Kiswahili, na tukaketi pamoja tukiwa wanafunzi. Sote tulikuwa tukisoma somo la Ualimu na Kiswahili, lakini tukitofautiana katika somo la pili la kufundisha. Marehemu Prof. Mochiwa alikuwa akisoma Kiingereza, nami nikisoma Jiografia.

2.0 Marehemu Prof. Mochiwa kama mwanataaluma wa Kiswahili

Tulipofika mwaka wa pili Marehemu Prof. Mochiwa alinishawishi sana sote tukasome Kiswahili kama somo letu kuu. Katika kikundi kidogo cha majadiliano tulichounda Marehemu Mochiwa alikuwa akitoa mchango mkubwa sana kila tulipokutana, mbali na kwamba alikuwa mwanafunzi aliyekuwa haishi chuoni na mwenye jukumu kubwa la kifamilia. Kutokana na utundu na ujuzi wake wa lugha, tulifanikiwa kuunda istilahi kadhaa za kiisimu kama vile **viambajengo** [kutokana na vitu ambavyo mtu huhitaji ili kuandaa na kupata kiamshakinywa], **tafsiri sisisi**, **tafsiri sabilia**, **mtimwiliko** na mengineyo. Haikuwa rahisi

kuwashawishi wanafunzi wengi (ingawa tulikuwa 11 tu) katika kozi zetu kuzipokea na kuzitumia istilahi hizo. Lakini kutokana na haja na uthubutu tuliokuwa nao bega kwa bega na Marehemu Mochiwa, nyingi zilikubalika na mpaka leo zinaendelea kutumika katika idara ya Kiswahili.

Katika makala zake nyingi za kitaaluma, hasa alizoziandika kwa Kiswahili, kuna istilahi zinazokidhi haja ya kukitumia Kiswahili kuelezea taaluma ya isimu ipasavyo. Baadhi ya watu hudhani anatumia maneno ya Kizigua lakini hushangaa wanapogundua kuwa ni maneno ya Kiswahili ambayo ama ni msamiati tuli ambao hatujishughulishi kuuchimba na kuutumia au ni maneno yanayotokana na unyambulishaji wa maneno ya Kiswahili. Nilipata bahati kufanya kazi na Marehemu Prof. Mochiwa katika uundaji wa visawe vya Kiswahili kwa ajili ya programu ya kompyuta ya Kilinux; Marehemu alitushangaza sana alipotudhihirishia katika semina ya jopo letu kule Arusha kuwa tunaweza kupata maneno mengi ya kutumia kama istilahi kwa kutumia kanuni za kisarufi na kimofolojia, kama vile utumikaji wa maneno, unyambulishaji na uambishaji wa kategoria mbalimbali za maneno ya Kiswahili, hasa nomino, vitenzi, vivumishi na viingizi. Alidhihirisha kuwa uwanja huu ni mpana na ni hazina kubwa ambayo haijatumika kikamilifu katika kuunda maneno angavu ya Kiswahili yanayofaa kuwa istilahi. Lakini juu ya haya Marehemu Prof. Mochiwa aliwahi kunidokezea siri nyingine nilipobahatika kuiona maktaba yake. Alisema bado hatujamtendea haki Hayati Shaaban Robert. Alituachia dafina kubwa sana ya msamiati aina kwa aina katika vitabu vyake (vya riwaya na ushairi) nasi hatuvisomi na kuchimbua mgodi wa msamiati huu. Badala yake tunakimbilia kutohoa maneno kutoka lugha za kigeni. Marehemu alikuwa na vitabu vya Shaaban Robert visivyopungua 15. Binafsi napaswa kukiri kuwa maktaba yangu haina zaidi ya vitabu 7 vya Shaaban Robert na sina hakika kama nimewahi kuvisoma vyote hata kwa lengo dogo tu la kuorodhesha msamiati uliomo.

3.0 Marehemu Prof. Mochiwa kama mpenzi wa Kiswahili

Marehemu Prof. Mochiwa alikuwa mpenzi na shabiki wa Kiswahili. Sina hakika kama lugha, hasa Kiswahili, hakikuwa kati ya vitu alivyoota kila alipolala! Wanafamilia yake pengine wanalielewa hilo vema zaidi. Lugha ya Kiswahili ilimpa uraibu kama ilivyokuwa sigara yake. Alikipenda na alipenda aone kinakua kwa sababu alitambua kuwa mtu asipokuwa na lugha hawezi akaunda vyombo vyake vikaelea. Atakuwa mwigaji tu siku zote; na ndege mwigo hana mazoea! Alitambua kuwa lugha yako ndiye wewe. Ndicho kitambulisho chako na ndicho kitakachokupa uwezo wa kuuchambua ulimwengu kuelewa na kuusawiri kadiri haja yako ya kuendelea itakavyokuhitajia. Hakupenda hofu ya

utandawazi ituyumbishe na itupotoshe katika azma yetu ya kukuza Kiswahili. Katika hili alikuwa na masuala mawili ya kuzingatia kuhusu lugha ya Kiswahili:

Suala la kwanza ni jinsi Watanzania wakati mwingine tunavyokisigina Kiswahili kwa kukumbatia lugha za kigeni, hasa Kiingereza, hata kama katika mazingira yetu – ya ufundishaji, ya kuendesha maisha yetu ya kila siku, katu hatuwezi kuwa Waingereza. Si kwamba alikuwa akisema tukitupilie nje Kiingereza, la hasha bali alitaka tukione Kiingereza kama lugha na isituchukulie pumzi na hadhi yetu. Hili alikuwa akilitolea mfano mara si haba katika utumiaji wa Kiingereza katika elimu na biashara. Marehemu Prof. Mochiwa alikuwa akitanzwa na vitandawili (kama alivyokuwa akiviita yeye) viwili: cha kwanza kilikuwa ni: kwa nini tunapoteza akili zinazochata (zenye vipaji vya kuweza kumudu barabara masomo mengine shuleni) na kung'ang'ania zile zinazonata zenye kumudu tu Kiingereza hata kama hazimudu masomo mengine shuleni? Maana upo ukweli kwamba wengi wa watoto wetu hushindwa mitihani si kwa sababu ya akili isiyoweza kufundwa ila kwa sababu ya kutoweza kumudu lugha ya Kiingereza. Hali hii inawageuza bubu darasani na wanapokuwa wamehitimu huwa bubu mikutanoni Kiingereza kinapotumika. Hivi fikra si fikra shurti zisemwe kwa Kiingereza tu? Kitandawili cha pili: aliwahi kunieleza kuwa enzi zile alipokuwa akikua kule kwao Uziguani, mojawapo ya mambo aliyozoea kuona wafanyabiashara wageni wakijitahidi kufanya, lilikuwa ni kujifunza Kizigua ili waweze kufanya biashara na wenyeji kwa urahisi. Mbona leo nchini kwetu wafanyabiashara hawajifunzi Kiswahili ili wafanye biashara nasi kwa urahisi? Mbona kila tuingiako tunapambana na Kiingereza kana kwamba si kwetu tena? Hivi usemi kwamba “mteja ni mfalme” una maana yoyote kwetu kweli?

Suala la pili alilokuwa anawaeleza mara kwa mara waandishi wa habari, na pengine sisi pia watumiaji wengine wa Kiswahili, ni kwamba wengi wao hawako makini wanapotumia Kiswahili katika kazi yao. Makosa ya tahajia na usanifu hutapakaa katika magazeti ukurasa kwa ukurasa. Je tatizo ni kiwango cha Kiswahili kwa wanahabari wetu au ni sera za uhariri huko mitamboni? Lakini jingine katika vyombo vyetu vya habari ni kwamba wanahabari hukiuka adabu ya lugha. Kiswahili kina namna ya kusema baadhi ya maneno yasiyopaswa kusemwa kama yalivyo. Kwa sababu hiyo hutumia semi kama matusi ya nguoni badala ya au ugonjwa wa ngirimaji badala ya Adabu ya lugha ni sehemu ya utamaduni wake; ndiyo ngao ya utu wake pia. Hatuna budi kujifunza na kujua kuitumia ipasavyo, maana watu husema lugha si maneno tu bali maana na utu vinavyobebwa na maneno hayo.

Marehemu Prof. Mochiwa hayuko nasi. Lakini tunapomkumbuka leo, tukumbuke hasa mchango wake na kile alichokitetea. Yeye ametuachia haya

tuliyoweza kusema hapa leo. Sisi je, nasi tutaacha nini watakaotukumbuka waweze kuyataja, hususani kuhusu lugha yetu ya Kiswahili?

Baadhi ya Machapisho mapya ya TATAKI na bei zake:

UKIMWI

katika Fasihi ya Kiswahili

Bei sh.10,000.00

ISIMUJAMII

Sekondari na Vyuo

Bei Sh.7,000.00

Jarida la Taasisi ya Taaluma za Kiswahili

KISWAHILI JUZ. 71

Bei Sh. 5,000.00

Maendeleo ya UHUSIKA

Bei Sh. 8,000.00
